

■■■ MOHAY TAMÁS ■

ZENTA ÉS MÁRIAPÓCS: ADALÉKOK A KÉPKULTUSZ ÉS A TÖRTÉNETI EMLÉKEZET KAPCSOLATÁHOZ ■

Pócson, egy akkor még senki által nem ismert kis szabolcsi görög katolikus faluban 1696 november–decemberében a templomban könnyezni kezdett egy Mária-ikon, amit húsz évvel korábban fatáblára festettek. Pár hónap elteltével erről az egész Habsburg-birodalom tudott, a képet Bécsbe vitték. Újabb pár hónap múlva a szövetségeseknek a zentai csatában aratott győzelmét Szűz Mária illetve a pócsi Mária-kép közbenjárásának tulajdonították. Ahogy a csata döntő jelentőségű volt a Délvidék felszabadításában, úgy vált Máriapócs évszázadokra mintegy lelki központjává több nemzet görög katolikusainak. Milyen kapcsolatok vannak a két történelmi esemény között? Milyen összefüggések rajzolódnak ki a kép kultuszának és a törökellenes felszabadító harcokra való emlékezésnek a kapcsolataiban? Különösen érdekes kérdések, ha arra gondolunk, hogy az eredeti kép ma is Bécsben örvend nagy tiszteletnek, a pócsi másolat pedig, amely később kétszer újra könnyezett, ezáltal szinte másik „eredetivé” vált.

A címben felvetett témánk olyan határterületen fekszik, ahol történész, művészettörténész, vallás- és egyháztörténész, teológus és néprajzkutató szakemberek már egyaránt megszólaltak, sokat tettek. Néprajzsként ezúttal ismert adatok és összefüggések rövid, illusztrált felidézése mellett hipotéziseket és kérdéseket szeretnék megfogalmazni. Talán nem teljesen illetéktelenül itt, Zentán, ahol 2001-ben szakmailag jól megalapozott állandó kiállítás nyílt meg a zentai csata emlékezetének Pejin Attila rendezésében.¹

Az ezredforduló évében a Magyar Nemzeti Galéria nagy kiállítást rendezett *Történelem-kép* címmel. A kiadott monumentális tanulmánykötet és katalógus művészettörténészek tucatjait vonultatta fel, képek százait közölte. Az ív az elméleti munkáktól a magyar történelem teljes ezer évén át húzódik: minden korszakkal kapcsolatban felvethetők alapvető kérdések az emlékezés, emlékeztetés, a képi ábrázolás és a képszerű történelmi elbeszélés szerteágazó kapcsolatairól. Marosi Ernőre hivatkozva idézem, hogy „a szemléletes valóságosság, illetve valószínűség az antikvitás óta a történelem előadásának lényegéhez tartozik”, s a középkorban azt is megfogalmazták, hogy három körülmény alapozza meg mindenféle történelmi elbeszélés hitelét:

■
¹ Pejin 2001.

■■■

„a dolgokat végző személyek, a helyek, ahol mindezek történtek, s az idők, amelyekben történnek”. Mindez a legteljesebb mértékben közösséghez, közösségekhez kötött.²

(1.)

A pócsi képnek már a *megszületése* is a „történelmi” és „személyes” dimenzió találkozására megy vissza. Csigri László, a falusi bíró tette azt a fogadalmat 1675-ben, hogy a török rabságból való megszabadulása öröme képet festet. Árát mégsem akarta kifizetni, mert drágállotta, erre másvalaki vette meg, és a templomnak adományozta. A festő Pap István, az akkori pócsi pap öccse, voltaképp parasztfestőnek tekinthető, noha kolostorokban is megfordult és mesterektől is igyekezett tanulni. A kép egy régi bizánci ikontípus, a *Hodegetria* változata: az Istenanya bal karján tartja a gyermek Jézust, aki jobbjával áldást ad, baljában pedig virágszálat tart (nem pedig iratkeercset vagy könyvet, ahogy az ebben a típusban megszokottabb). Az egész történetről senki semmit nem tudott volna meg, és nem emlegetnék évszázadok múltán is, ha húsz évvel később nem következik be az első csoda, a könnyezés. Nincs róla tudomásunk, hogy azt megelőzően az ikon körül bármiféle csodás esemény, gyógyulás vagy egyéb történt volna.³

Az ikon *könnyezésére* először 1696. november 4-én, vasárnap (!) került sor liturgia közben, amikor sokan láthatták a jelenést. A csoda megszakításokkal folytatódott 17 napig. Ilyenkor persze vizsgálatot rendelnek el az illetékes egyházi és világi hatóságok. December elején császári küldött érkezett, a szabályos tanúkihallgatások több felekezeti és nyelvközösség tagjaira terjedtek ki (négy református pócsi is van köztük). A csoda a vizsgálódók szeme láttára is megismétlődött.⁴ Szinte természetes, hogy az eldugott kis tiszántúli faluban, amely vegyes vallású és nemzetiségű, ráadásul Rákóczi-birtok, nem látják biztonságban a csodás képet, s nagyobb, alkalmasabb helyet keresnek neki. Először Nagykovács ferencesei igyekeznek megszerezni, márciusban az ottani katolikus templomba viszik át.⁵ Eleonóra császárné kívánságára I. Lipót császár és tanácsadói másképp döntenek: a császárvárosba kell kerülnie. Ebben szerepet játszott Marco d'Aviano (Avianói Márk), aki „az osztrák császári házban a kereszténység fundamentumát, a császárságban pedig az Egyház védelmezőjét kívánta látni, összefüggésben a török végső legyőzésével és a katolikus restauráció győzelmével”.⁶

■
2 Marosi 2000, 18.

3 Szilárdfy 1994; Puskás 1995; Soltész 1996; Bartha 2003; Ivancsó 2005.

4 Máriapócs 1696 – Nyíregyháza 1996

5 „Kállóban ebben az időben alig voltak katolikusok, hiszen a város többsége protestáns volt. A plébános jelentéséből tudjuk, hogy kb. 20 család pasztorálását végezte, melynek nagy része a várórségből és hozzátartozóikból állt. Temploma sem volt, hanem a várban alakították ki egy kicsi kápolnát a gyülekezeti

(2.)

A pócsi Mária-ikon nyilvános *tisztelete* a csodát követően azon nyomban megindul. Bécsbe szállítása márciustól júliusig valóságos diadalmenet: Kassa, Rozsnyó, Eger az útvonal, s útközben több másolat is készül róla. Bécsbe érkezve a képet körülhordozták a városban, minden plébániatemplomban bemutatták, 33 körmenetet rendeztek, 126 prédikáció hangzott el, 103 ünnepi istentisztelet volt. 1697 nyarától a kép a Stephansdomban van (manapság a bejárattól jobbra eső kápolnában). „A képhez imameghallgatások sokasága fűződött. A jelentősebbeket az ún. Mirakelbuch lapjain örökítették meg, amely 1698–1739 között 284 esetet hoz.”⁷

A pócsi Mária-ikon 1697-es bécsi kultuszáról Knapp Éva közölt dolgozatot egy 1698-ban Nürnbergben megjelent kiadvány ismertetéséhez kapcsolódóan. (1. kép) A több száz oldalas könyv, az *Abgetrocknete Thränen...* emblematikus metszeteket és traktátusokat közölt, szerzői ismeretlenek. Az előszó „röviden vázolja a kép történetét, melyből azonban feltűnően hiányoznak a görög katolikus vonatkozások, a vegyes vallású magyarországi környezet, a Bécsbe szállítás eseménysora, valamint a hivatalos egyházi vizsgálatok dokumentumai”⁸. A hozzá csatolt prédikációkat egy nagy hatású népszónok, Abraham a Santa Clara írta, (2. kép) ezek augusztus és szeptember folyamán hangzottak el, s ezekben (különösen a harmadikban, amelyet közvetlenül a hálaadó Te Deum szeptember 21-i megtartása után mondott el) kristályosodott ki fokozatosan a zentai győzelem és a pócsi ikon kapcsolata. Magyarázat született: a kép azért könnyezett, mert Mária siratta a töröktől veszélyeztetett kereszténységet, a zentai győzelem után azonban már nincs miért sírnia. Innen kezdve Bécs teljes mértékben a magáénak érezte a kegyképet, és a birodalmi vezetés fényesen igazolva láthatta Mária közbenjárását, segítségét, s azt, hogy igenis indokolt a birodalom szempontjából döntő jelentőségű segítség hozó képet a fővárosban tartani, hogy ott biztonságban legyen és illő tiszteletben részesülhessen.

Természetes, hogy mindezt a magyarok nem nézték jó szemmel. Nemcsak a helybeliek, hanem a görög katolikusok és a más felekezetűek is sérelmezték a kép elvitelét a magyar hazából. A bécsi bajor fejedelmi követ azt jelenti urának július 18-án, hogy „a Felső-Magyarországon kialakult rebellió elfogott kapitányai és több más személyek Ónodon történt kihallgatásukkor erős szavakkal illették a Mária-kép elvitelét, mint ami a nép között is erősen a Császár elleni hangulatot

számára. [2. jegyzet: A katolikusok helyzete egész Szabolcs megyében válságos volt: az 1696-ban vizitációt tartó egri püspök csak két helyen, Kisvárdán és Kállóban talált katolikus papot. Kállóban is csak 1709-ig maradt plébános, utána egészen 1750-ig nem kaptak papot.” Terdik 1999, 153. Vö. Soós István 1985. *Az egri egyházmegyei plébániák történetének áttekintése*. Budapest, 450–451.

⁶ Janka 1996, 35.

⁷ Janka 1996, 37.

⁸ Knapp 1996, 65.

növeli.” Továbbá: „Bizalmas információ szerint a kép idehozatalát a lengyel követ úr nehezményezi, s oly magyarázattal szolgál, amely szerint a vallás elleni dolognak fogható fel a kép idehozatala, amit könnyeinek elapadása is bizonyít.”⁹ Rákóczi a haza keservei között majd a *Recrudescunt vulnera...* kezdetű röpiratába is belefoglalja.

(3.)

Közben forog a *történelem* kereke. A nagy ellenség, az 1683-ban még Bécsset szorongató török, akit három évvel később sikerrel szorítottak ki Budáról, újra készülődik, hogy visszafoglalja elvesztett területeit. A körülményekhez tartozik, hogy az európai nagykoalíció, a Szent Liga lendülete 1688 táján megtörik, a Habsburg Birodalomnak kétfrontos harcot kell folytatnia, harcolnak a franciákkal és a békétlen magyarokkal is. Mindkét fél kimerült a hadakozásban, békét mégsem tudnak kötni. A magyarok a felszabadító harcokban alig vesznek részt, az ország nem tagja a szövetségi rendszernek. A Buda első ostroma körüli széthúzások fölötti kétségbeesése után maga a nádor, Esterházy Pál is visszahúzódik a török elleni harctól (holott korábban annak lelkes szószólója volt). A Felső-Tisza vidékén 1697 júliusában kibontakozó elégedetlenséget rövid idő alatt császári seregek verik le. Thököly a török mellett áll, a szultán hadi táborában tanácsadó. Ekkortájt terjedt el a nyugati közvéleményben, hogy „Magyarország a kereszténység ellensége”, s valójában a szövetségeseik nemigen bíztak a magyarokban.¹⁰

1697 nyarán a török nagy sereggel megindul, s a Tisza mentén északnak nyomul. Az osztrák sereg fővezére, Savoyay Jenő az egyesített császári hadakkal (amelynek körülbelül egyhuszada áll magyarokból) Zentánál éri be a törököt, s a Tiszán éppen átkelőfélben lévő sereget támadja meg. A csata 1697. szeptember 11-én (!) néhány óra alatt fényes győzelemmel végződik. Ezzel szorul ki a török végleg Magyarországról, ez után kötik majd meg a karlócai békét. A csatát megelőző időre esik a pócsi kegykép bécsi diadalmenete.¹¹

(4.)

■

⁹ Szita 1993, 48.

¹⁰ Galavics 1986, 105; Köpeczi 1976.

¹¹ Tóth 1980; Szita 1997; Pejín 1997; Pejín 2001;

¹² Ivancsó 1996.

Mondhatjuk, hogy igencsak ősi gondolat a pogányokkal szemben Máriát a keresztények segítségének tartani. Uthalhatok a bizánci liturgiában elterjedt és népszerű Akathisztosz himnusra, amely kb. VIII. századi, és a Konstantinápoly elleni arab–perzsa, szláv (625) vagy arab (718) támadás sikeres kivédésével kapcsolatos¹²; vagy akár

a török ellen 1571 októberében megvívott lepantói csatára, amelynek emlékét a Rózsafüzér királynője ünnep őrzi október hetedikén. Bécs 1683-as ostroma idején, a döntő csata előtt egy hónappal, augusztus 14-én a Pozsony melletti Királyfalván a Pálffy-kastély kápolnájában a halott Krisztust tartó fájdalmas Anya kegyképe a várat őrző katonák szeme láttára könnyezett. A jelenséget mennyei figyelmeztetésként értelmezték a fenyegető és közeli törökveszéllyel kapcsolatban. Az 1683. szeptember (352.) 12-i bécsi győzelmet Szűz Máriának, a „keresztények segítségének” tulajdonították. A sikeres kahlenbergi csata szellemi vezéregyénisége, Marco de Aviano kapucinus szerzetes levélben kérte a császártól, hogy a Segítő Máriát oltárképnek alkalmas méretben festesse meg, és az udvari kápolnából ünnepélyes körmenetben vigyék a Szent István-dómba.¹³

(5.)

Szita László publikálta először (forráshely megadása nélkül) azt a metszetet, amely szerinte „1697 kora tavaszán készült, akkor, amikor a hadak felvonultak a török elleni hadjáratra. (1. kép) A pócsi Máriát ábrázoló metszet mellett egy ima szövege látható. A metszet aláírásának fordítása: »A mi kedves asszonyunk valódi ábrázolása 1696. november 4-én a felsőmagyarországi Pócson, első ízben könnyezett mindkét szeméből.« Az ima fordítása: »Óh, mindenható csodálatos és irgalmas Isten, Mennynek és egész Földnek ura, ki a keresztényeket szent Anyád könnyeire sokszor figyelmezteti, hogy bánják meg bűneiket, hogy igazságos haragos eljövendő büntetésétől megmenekedjenek; kérünk Téged, tekints le ránk nehéz időkben is, tekints(d) szent Anyád kifolyatott könnyeit és azokat is, amelyeket mi kiontunk bűneinkért. Hárítsd el tőlünk a háborút és minden egyéb büntetést, hogy bűneink bevallásával megszabaduljunk a jelenlegi szomorú időktől és elérhessük a kívánt békét, szent kegyedet életünk végéig és elnyerhessük az örök életet. Fiaid, Jézus Krisztus által és az irgalmasság szent Anyja, Mária könyörgése által. Amen.«¹⁴

Szilárdfy Zoltán és mások: Galavics Géza, Knapp Éva, Tüskés Gábor több tanulmányban is feldolgozták a pócsi kegyképről készült barokk kori metszetek, allegorikus kompozíciók ikonográfiáját, gazdag szimbolikáját. Ezek közül emelnék ki néhányat.

A csatát megelőző metszet után időben a legközelebbi, 1698-ból származó ábrázolást Szilárdfy Zoltán,¹⁵ majd Galavics Géza is közölte: J. A. Pfeffel: *Károly főherceg és a zentai csata allegóriája a pócsi kegy-*

■
¹³ Szilárdfy 2000, 352.

¹⁴ Szita 1993, 52–53. Vö. Belme 1997, 113.

¹⁵ Szilárdfy 1984, 19. sz.

képpel, Batthyány Boldizsár tézislapja a grazi egyetemen, 1698. (2. kép) Galavics így ír róla: „Noha a csatára felirat nem utal, mégis egyértelmű, hogy ez az ábrázolás témája, mert a metszet háttérében dülő csata fölött a felhőkön, allegorikus alakok seregétől kísérve, diadalszekéren a máriapócsi kegykép jelenik meg. [...] a Madonna-kép fénye elhomályosítja a csata fölött a félholdat. A félholdas Turcia a megbilincselte törökökkel együtt kesereg az egymásra hányt török fegyverekkel jelzett vereségen, a babérkoszorús Ausztria pedig lángoló, »vörös-fehér-vörös« szívvel a nyakában a máriapócsi kegyképre mutatva így biztatja Károly főherceget (a későbbi VI. Károly császárt): Az atyák virtusából így tanulj győzni, Károly (A virtute Patrum sic vincere Carole disce).”¹⁶

Ugyanebben az évben egy augsburgi kisnyomtatványban is megjelenik a pócsi kegykép rézmetszete, német szövegében leírva a könnyezés csodálatos története.¹⁷ Itt még nem találunk utalást a zentai csatára, de a kép a gyorsan és széles körben terjedő ismertség jele. (3. kép)

A következő ábrázolás: *A pócsi Istenszülő, mint a zentai győzelem palladiuma*, ismeretlen mester műve.¹⁸ (4. kép) Ennek felirata: Mater Lachrymarum, Causa Nostrae Laetitiae, Victoria ad Zentam 1697. „Az Istenszülő babérkoszorúba foglalt ikonja körül a szalagirat a Könnyek Anyját már az »Örömünknek oka« címmel tiszteli. Kétoldalt lófarkos török zászlók, alatta győzelmi sasok, csőrükben diadalt szimbolizáló palmaág, karmukkal pedig a zentai harctér madártávlati képét tartják. Itt a szalagirat a győzelmet és dátumát örökíti meg. Lent az ellenségtől zsákmányolt pajzs és fegyverek utalnak a triumphusra.”¹⁹ Az eseményt a budavári jezsuiták látványos ünnepséggel tették emlékezetessé, amikor a pócsi kegykép mását a könnyező ikonhoz fűződő csodás események ábrázolásaival a városban ez alkalomra felállított négy diadalkapun keresztül processzióban vitték. A hívek naponta a *lorettói litániával* adtak hálát a kivívott hadi sikerért.²⁰

Ugyancsak a XVII. század végéről származik következő képünk: *A zentai csata a máriapócsi Madonna kegyképével*, XVII. század vége.²¹ (5. kép) A metszet „itáliai közönségnek készült (szövege olasz nyelvű), s ismeretlen rajzolója a zentai csata tényszerű eseményábrázolása fölé AUXILIUM CHRISTIANORUM (keresztények segítsége) felirattal az angyaloktól hordott máriapócsi kegyképet helyezte”.²² Erről az ábrázolásról Terdik Szilveszter úgy tartja, hogy a metszetet velencei közönségnek szánhatták, erre mutat a kép apró sarokfelirata, amely szerint egy Finazzi nevű személynél volt kapható.²³ Belme László közli a kép aláírását is: „A legyőzhetetlen, mindig felséges I. Lipót római császár, Németország, Magyarország, Csehország királya

■ 16 Galavics 1986, 120.

17 Bálint–Barna 1994, 24. kép

18 Szilárdfy 2000, 19. kép. Korábban közölve: Szilárdfy–Knapp–Tüskés 1987, 166. sz., ahol pontos jelzet is található: Nürnberg, Germanisches Nationalmuseum, (Sammlung Pachinger) Kapsel 1735. Nr. 203.

19 Szilárdfy 2000, 356.

20 Szilárdfy 2000, 356.

21 Galavics 1986, 60. ábra

22 Galavics 1986, 121.

23 Terdik 1999, 160.

stb. hadseregével, melynek a felséges Savoyai Jenő herceg volt a főparancsnoka, 1697. szeptember 11-én Zentánál győzelmet aratott és futásra kényszerítette a nagy török szultánt, egész hadseregével.” Az ez alatt következő „apró betűs részben le van írva a szemben álló hadak egyes részeinek állása és a hadszíntér. A továbbiakban arról értesülünk, mily hősiesen harcoltak a keresztény katonák (a német és egyéb nyugat-európai zsoldosok között magyarok is) a pogány törökök ellen. Meghalt maga a török fővezér is. Sok foglyot ejtettek. A csata után sok tevést és más állatot zsákmányoltak. Megtalálták a szultán nagypecsétjét is. A szultán Temesvár felé menekült el vert hada roncsaival. A csata alatt csodás látványt, a levegőben három sast láttak, s ez a császár legigazságosabb ügyeit védelmezőknek bátorítást (lelkésítést) adott. Az utolsó mondat így hangzik: „A Seregek Ura, Istene erősítse meg és áldja meg a császár legigazságosabb fegyvereit, s az alattvalóit, a keresztény név közös ellenségei ellen legkedvesebb anyjának, Máriának hűséges közbenjárása és forró, szerető könnyei által, mellyel jelezte a győzelmet, legyen mindörökké hála és dicsőség neki.”²⁴ A metszet viszont nem szól többet a könnyezésről, s a kép pontos nevét sem adja meg. Az „auxilium christianorum” felirat törökellenes éle olasz környezetben a lepantói csata óta eleven; a többi, a pócsi képpel kombinált zentai csata képen Mária más titulusokat kapott, melyek inkább a diadaljelleget hangsúlyozzák.²⁵

A bécsi J. Hoffmann és J. Hermundt rézmetszete, *A máriapócsi kegykép, haditróféakkal* egy 1702-ben megjelent nagyszombati kiadvány (Timon Sámuel: *Celebrionem Hungariae urbium et oppidorum topographia*) metszetillusztrációja.²⁶ (6. kép) Néhány évtizeddel későbbi Franz Leopold Schmittner metszete: *A pócsi kegykép alatt a végveszélyben levők csoportja, háttérben Bécs 1740 körül* (7. kép) A kép a győztes csaták emlékét hirdeti, Mária tábori dízsátorban, harci lobogókkal, a birodalom hatalmi jelvényeit viselő sasmadár felett jelenik meg. A szalag felirata: „Oltalmad alá menekülünk, Isten Szent Szülője, könyörgéseinket meg ne vesd.” A felnyújtott kezek stb. ábrázolása a XVII–XVIII. sz. pestis-ikonográfiájában lett tipikus. A lapalji megjegyzés, „az eredetihez hozzáérítve”, régi szokásra utal, ezzel a mozdulattal áldották meg és tették hitelessé a képeket.²⁷

A pócsi kegykép kultuszát Magyarországon kiváltképp a Jézus Társasága terjesztette, a kegyképben egységre hívó programjuk szimbólumát tisztelték. Erre utal Noé bárkája mint az egyház egységének jelképe a következő képen Franz Fenniger, *A pócsi kegykép a zarándoktemplommal*, 1750 körül.²⁸ (8. kép)

²⁴ Belme 1997, 112–113.

²⁵ Terdik 1997, 160.

²⁶ Galavics 1986, 121.

²⁷ Szilárdfy 1984, 20. sz.

²⁸ Szilárdfy 1984, 18. sz.

A Mária-kegykép és a török elleni csatajelenet együttes megjelenésére adódó sok párhuzam közül ezúttal csak egyet említek: Johann Christoph Winkler: *A mariazeili magyar kegykép csatajelenettel*, 1757 vagy 1764. A képen Nagy Lajos király 1363. évi győztes csatáját ábrázolták, ahogy azt Szilárdfy Zoltán Esterházy Pál nádor *Mennyei korona* c. könyvéből idézi.²⁹ (9. kép)

A XVIII. században Mária országát, a *Regnum Marianum*ot megjelenítő térkép sarkában ugyancsak a pócsi ikon látható. Az 1715-ben készült munka ugyanabból az évből származik, amikor a pócsi (másolat) ikont csodás módon újra könnyezni látták.³⁰ A kompozícióban a pócsi mellett a szintén könnyező kolozsvári kegykép szerepel, Magyarország és Erdély címerével. Kifejezi ez a vallási és politikai unió gondolatát, és azt, hogy a török alól felszabadult országban a *Regnum Marianum* tudatát és hagyományát éppen a pócsi kegyképre építve kívánták kifejezni.³¹ (10. kép)

A XVIII. század első felében „Bécsben évente több napon át rendszeresen megünnepelték a pócsi könnyezés évfordulóját”.³² Ünnepek voltak 1747-ben az ötvenedik évfordulón (július 1–9. között 15 szentbeszéddel) csakúgy, mint a 75. és a 100. évfordulón is.³³ Ekkoriban a kép mint Bécs védelmezője-motívum, valamint török- és halálpatronátus maradt meg. Harminc év múltán azonban a kép elvesztette korábbi aktualitásainak jelentős részét, s az egyéni devóció keretei közé került át. Knapp Éva szerint, „amikor a pócsi kegykép könnyezni kezdett, a birodalom fővárosa nem rendelkezett átütő erejű, minden réteget átfogó, aktuális politikai vonatkozásokkal rendelkező Mária-kultuszshellyel. Ezért volt szükség a kép Bécsbe vitelére...”³⁴ Magában Bécsben a pócsi kegyképnek két másolatáról is tudunk. A IX. kerületi, Lichtentali Tizenégy Segítő Szent-plébánia-templomban egy XVIII. századi másolat függ, amely az eredeti pontos másolata, a könnyezés csodáját is dokumentálja; külsőségeiben az értékes díszeket hordozó, 1948 előtti bécsi ikont másolja, gazdagon díszített barokk koronákkal, gyöngynyálancokkal, aranydíszekkel. Az alsó képharmadban egy fémív is látható, amely a Mária-tisztelet jeleként „ezüst fogadalmi szíveket tart, melyek az Istenszülő felé intézett, meghallgatott kéréseket szimbolizálják”.³⁵ Egy másik másolat a III. kerületi Szent Miklós-plébánia-templomban található.³⁶

Bécsben még egy eredeti bizánci (Hodigitria típusú) ikon van; a többi hasonló kép másolat a cheŝtchowairól. A pócsi előtt csaknem harminc évvel, 1669-ben hozott el egy katonai parancsnok Mária-képet Krétáról. A *Maria Candia* 1672-ben került a bécsi Szent Mi-

²⁹ Szilárdfy 1984, 14. sz.

³⁰ Bálint–Barna 1994, 116. p. Szilárdfy Z. gyűjteménye.

³¹ Szilárdfy ír erről a képhez írt kommentárjában: Mikó–Sinkó 2000, 326–327.

³² Knapp 1996, 72.

³³ Janka 1996.

³⁴ Knapp 1996, 73.

³⁵ Imfeld, K. 2004. 81–82.

³⁶ Aurenhammer, H. 1956. 86–87.

hály-templomba, ahol nagy megbecsülésben volt része; jelentősebb, átfogó kultusz kialakítására alkalmas csodák azonban nem fűződtek hozzá. Pestisoltárnak is nevezték azt a helyet, ahol őrizték, és csak 1782-ben került főoltárra.³⁷

(6.)

Egyik felvetésem az, hogy a pócsi kegykép közbenjáró erejébe vetett hitnek Zentán lényegében sem a múltban, sem a jelenben nincsen helyi hagyománya, mi több, az értelmiségi közvélemény-formálás eszköztárából is hiányzik. Nem találjuk meg a zentai csata első magyar nyelvű leírásában, mely Ugróczy Ferenc piarista munkája 1816-ból, amikor (százhusz év múltán és nem is a pontos időben) első alkalommal ünnepték meg a csata évfordulóját.³⁸ (11. kép) 1885-ben Dudás Gyula is hallgat róla a zentai csatáról írt könyvében, noha a bécsi hálaadásról megemlékezik.³⁹ A folklorisztikus hagyományokat összegyűjtő Bodor Géza szintén nem közöl idevágó anyagot.⁴⁰ Amikor a csata 300. évfordulójára Pejin Attila olvasókönyvet állított össze válogatott dokumentumokból a zentai csatáról a *Fogyó félhold árnyékában* című művelődéstörténeti vetélkedőhöz, abból is kimaradt bármiféle utalás a pócsi ikonra.⁴¹ A város 1997-ben képzőművészeti pályázatot is hirdetett a zentai csata 300. évfordulójára. A megjelent katalógus tanúsága szerint nincs olyan munka, amiben akár csak utalás vagy motívum lenne arra, hogy ismernék a pócsi kegykép közbenjárásának történetét.⁴² Zenta monográfiája többek összefogásával 2000-ben jelent meg; az ikon vagy a hozzá kapcsolódó történet sehol sincs említve, a névmutató alapján Máriapócs neve elő sem fordul a szövegben.⁴³ Amikor Gereben Ferenc 2000-ben a vajdasági magyarság nemzetiségi és nyelvi identitását vizsgálta, azt találta, hogy abban mérsékelt szerepet kaptak az olyan regionális jellegű szimbólumok, mint a zentai csata emlékműve vagy az aracsi templomrom, és fontosabbak voltak az egyetemes magyar szimbólumok, mint a *Himnusz* vagy a trikolór.⁴⁴

Föltehető a kérdés: miért van ez? Hosszasabb fejtörés nélkül is adódnak a válaszok lehetőségei.

(a) Zentán nem volt kontinuous a lakosság; a csata idején a csekély számú lakosság főként szerb volt, a béke beköszöntével szintén szerbek telepedtek meg, akik a határőrvidék felszámolásakor nagyrészt elköltöztek. Magyarok csak az 1750-es években érkeztek ide. Görög katolikusok, akik számára Máriapócs már akkor fontos tájékozási

-
- ³⁷ Aurenhammer, H. 1956.
- ³⁸ Ugróczy F. 1816.
- ³⁹ Dudás Gy. 1885.
- ⁴⁰ Bodor G. 1972.
- ⁴¹ Pejin A. 1997.
- ⁴² Hajnal J. – Pejin A. 1997. Nincs nyoma a témának Andruskó Károly festészetében sem, lásd Andruskó 2003.
- ⁴³ Szloboda J. 2000.
- ⁴⁴ Gereben F. 2001. Hozzáteszi, hogy ez csak a szimbólumokra vonatkozik; a szülőföld fontossága magasan vezetett Magyarországgal szemben, „Vagyis a táji-földrajzi kötődés terén a lokális (regionális) mi-tudat nagyon erős, mondhatni, a haza-fogalmat is helyettesíti.” Uo.

pont volt, csaknem biztosan nem voltak közöttük.⁴⁵ Később, a XVIII. század második felére olyannyira más történelmi és szellemi helyzet állt elő, hogy Bécsben már nem tartották sem fontosnak, sem lehetségesnek a száz évvel korábban jól megalapozott kapcsolatot tovább terjeszteni. Kapcsolódó kérdések persze vannak: kíváncsiak lehetünk arra, egyáltalán volt-e és ha igen, milyen kapcsolat Máriapócs és Zenta között? Voltak-e a Zentára települt magyarok között olyanok, akik saját lakóhelyük korábbi katolikus hagyományából (bármilyen, de most még nem ismert hatáson keresztül) tudomást szerezhettek a pócsi kegykép zentai közbenjárásáról? Tudjuk, hogy a pócsi kegykép Bécsbe vitele alkalmával több másolat is készült; az egri bazilikában egy 1699-ből származó másolat látható, s azóta ugyanitt őrzik azt a kendőt is, amellyel 1696-ban a császári katonatiszt, Corbelli tábornok a kegykép könnyeit felitatta. Pócsi ikonmásolat van Esztergomban is, a Bazilika Bakócz-kápolnájában; ez a XIX. századból származik. Ahogy Egerben, úgy itt is a képet borító domborműves fémlapok mintázata pontosan követi az eredeti kép ruharedőinek vonalait.⁴⁶ Budán a Szent Flórián-templomban van pócsi ikonmásolat. Történelmi események olykor meglepő rejtékutakon jutnak el a feledésig, de ugyanilyen meglepő rejtékutakon maradhat fenn (többnyire) homályos emléküik. A Farkasréti katonatemetőben például egy Pétsis nevű elhunytat rejtő régi síron a következő feliratot találták: „...az 1697. évi zentai csata ősi emlékével.”⁴⁷ Lehet hogy egy ős hamva jutott ide oly messziről térben és időben?

(b) A magyarázat másik eleme az lehet, hogy az eredeti pócsi ikon és a hozzá kapcsolódott törökverő emlékmű olyan mértékben kötődött Bécshez, hogy az Magyarországon vállalhatatlan és folytathatatlan volt. Ahogy a felszabadító török háborúban csekély volt a magyar részvétel, és ahogy a képzőművészetbe is alig került be a téma (hiszen „az állandó harcok közepette sem Thököly, sem Rákóczi nem tudott olyan rezidenciális központot kialakítani, ahol a nemzeti hagyományok képi megőrkítésére lehetőség nyílt volna”) – úgy a győzelemre való emlékezés is hosszú időre kikerült a magyar nemzeti köztudatból.⁴⁸ A zentai csata évében, azt nem sokkal megelőzően, júliusban tört ki a hegyaljai felkelés, melynek Thököly Imre állt az élére, s amit a magyar történetírás és történeti tudat lényegében régóta a megkérdőjelezhetetlen Rákóczi-szabadságharc egyik előzményeként tart számon. Érthető, hogy hosszú időn át nemigen lehetett azok győzelmét ünnepelni, akik azt leverték (szerb szabadcsapatok bevonásával⁴⁹), még akkor sem, ha e felkelés mögött

■
45 Az 1910-es népszámlálás szerint Zentán 28 görög katolikust tartottak nyilván; ez a szám az akkori lakosság egy ezreléke volt. *Magyar Statisztikai Közlemények Új Sorozat* 42. k. 183.

46 Imfeld 2004.

47 Zsigmond 2003.

48 Galavics 2000, 68.

49 Dudás 1896, 49.

50 „A török vezérkar tagjai között volt gróf Thököly Imre is, aki csak leleményességének köszönheti, hogy a csataterőről élve tudott elmenekülni. Törökország származásában egy francia riporternek adott nyilatkozatában azt mondta utóbb: „... a holtak közé feküdtem, amint tíz óraker Eugén visszahívta katonáit, felkeltem, mert az éj sötét volt,

világosan kirajzolódik annak a Thököly Imrének törökpárti vonzalma, aki a zentai csata idején a szultán táborában van és a vérfürdőből is alig-alig menekül meg,⁵⁰ és aki körül még legendás vonatkozások is megfogalmazódtak.⁵¹ A győztes csata résztvevői között a magyarok voltaképp igazán kisebbségben voltak, s a császáriakat vezető, az út-és terepviszonyokat legjobban ismerő szerb szabadcsapatok szerepe sem elhanyagolható.

A város XIX. századi felvirágzásának idején a történelmi emlékezet ápolásának, fenntartásának többféle hagyománya alakult ki; ezek között jelentős volt az a XIX. század második felére jellemző polgáriasuló, modernizálódó, korabeli értelemben liberális felfogás, amely erőteljes kritikával tekintett az egyházakra, a Habsburgokra. Ennek volt több nemzedéken át is kifejezője, alakítója a Dudás család, melynek több tagja vitt jelentős vagy emlékezetes szerepet a helytörténetírásban és a város közéletében.⁵² Valószínűleg nem hanyagolható el az sem, hogy a Monarchia idején a magyarosító törekvések felől nézve a görög katolikus egyházra mint a nemzetiségek felekezetére tekintettek, amelynek elsősorban a ruszinok és a románok között vannak híveik. Ezért is haladhatott olyan nehezen a magyar görög katolikusok önálló püspökségének létrehozása ezekben az évtizedekben. A zentai ortodox szerbek mentális térképén Máriapócs vagy az ottani kegykép egész egyszerűen nem foglalt helyet. Az 1896-os magyar millennium és a következő évben a zentai csata 200. évfordulója (meg a körülötte kialakult dicstelen huzavona az emlékmű körül⁵³) a legkevésbé sem volt alkalmas kétszáz évvel korábbi egyházi kultuszra való emlékezésre vagy emlékeztetésre. Eisenhut Ferenc híres zentai csataképe ugyan nem hangsúlyozza túlságosan a magyar vonatkozásokat, és a XVIII. századi csataképek hagyományát folytatva a természetfeletti vonatkozásoktól is mentes maradt.⁵⁴

A pócsi kegykép segítőerejének gondolata minden jel szerint semmi kapcsolatban nincs a győztes hadvezérrel, Savoyai Jenővel/Eugénnel sem. Az ő jelentésében, amit a csatáról néhány nappal utóbb írt, nincs nyoma természetfeletti segítségre utalásnak.⁵⁵ A bécsi spanyol követ, a solsonai püspök szeptember 14-én továbbította uralkodójának, II. Károlynak a győzelem hírével ezzel a kommentárral: „biztosítom Feliségedet, az isteni gondviselés csodájának tisztelhetjük. Mert minden katonai parancsnok véleménye szerint Magyarország ügyei egyik esztendőben sem voltak gyengébb és zavarosabb állapotban, és sohasem volt alaposabb ok a félelemre. Isten inkább nézte a császár öfensége hitét, kegyességét és bizakodását, mint minisztériumának restségét

és a Tisza szűk ágán keresztül úszván, kis szigetre léptem, hol az összetört híd csónakjainak egyike a fűzesbe akadt; ezen átmenvén a Tiszán, a parton üres sátrakat látva egyenesen Temesvárnak tartottam. Döglött lovak s elhányt fegyverek mutatták az utat, merre ment a sereg.” Fábri 1967, 30.

⁵¹ Tóth 1980. szerint legendának tartható, hogy a szultán hadipénztárát Thököly vitte volna el a csataterőről.

⁵² Pejtin 2006.

⁵³ Balassy 1995.

⁵⁴ Kovacsev 2006.

⁵⁵ Barta 1995; Szita 1997. A szöveget mint irodalmi emléket is számon tartják, lásd Szavojai J. é. n.

és nemtörődömségét. Nagy halálával tartozunk neki, mert egyszer sújt, máskor megvigasztal bennünket. ...”.⁵⁶ Máriáról itt (még) nincs szó, annál inkább a császár hitéről és Magyarország zavaros állapotairól. Úgy látom, hogy később, amikor Savoyai ünnepelt törökverő hősként Bécsben mindent elkövet, hogy alakját megörökítsék és egyúttal felmagasztalják, szintén nem kapcsolja össze győzelmeit vallási tartalmakkal. Csataképeket festet saját győztes csatáiról: Ignace Joseph Parrocell az 1710-es években a herceg bécsi palotájába készített képsorozatot, közte az egyik a zentai csatát ábrázolja (az épület ma a Finanzministeriumnak ad helyet),⁵⁷ madártávlati ábrázolásban; a haarlemi születésű, Párizsban iskolázott Jan van Huchtenburg pedig egy más felfogásban, mintegy a lovon ülő résztvevő nézetéből örökíti meg (szemben a térképszerű vagy madártávlati ábrázolással).⁵⁸ Ezek a képek voltak az utolsók abban a sorban, amelyek a török háborúk aktív résztvevőinek a megbízásából születtek; aktuálisak voltak, és a megrendelő, egyúttal a háború résztvevőjének a személyes életútja is hitelesítette őket; ebben az értelemben utánózatatlanná és megismételhetetlenné váltak. Feltűnő, hogy egyik képen (továbbá a szintén csatát megörökítő emlékérmeken⁵⁹) sincs utalás a Mária segítsége és a csata kimenetele közötti kapcsolatra, amit az ikon bécsi kultusza olyan nagy erővel terjesztett.⁶⁰

(c) A magyarázat harmadik eleme azzal függhet össze, hogy a Tisza mente és a Bácska illetve a Bánság szakrális tájformáló hatásai között közelebbi és hatásosabb kegyhelyek játszhattak szerepet. Bálint Sándor többször is elemezte Szeged-Alsóváros középkori ferences kegyhelyének kisugárzó és a kirajzoltakat messziről is visszaváró hagyományait.⁶¹ Ugyanilyen fontos lehet a délebbi Pétervárad szerepe is, ahol már egy középkori cisztercita apátság is virágzó kegyhelyet teremtett, s amit a maguk módján még a törökök is folytattak, amikor derviszárdát működtettek itt. A hódoltság után a jezsuiták hozták Péterváradra a római Santa Maria Maggiore Havas Boldogasszony kegyképeinek másolatát. A törökverő Savoyai 1716-ban éppen Havas Boldogasszony napján, augusztus 5-én aratta döntő pétervárad győzelmét; ezt mindenki, maga a herceg is Mária közbenjárásának tulajdonította. „A legenda szerint a harc már elveszettnek látszott, amikor Jenő herceg a képe előtt könyörgött segítségért, és íme a római csoda megisméltódott. A savoyai abbé imádságára sűrű hó kezdett hullani, amely a keresztényeket elfödte a fölülkerekedő törökök elől, és így a veszni induló csata Mária híveinek győzelmével végződött.” Ettől kezdve a csodatevő kegykép helyi kultusza megerősödött és

■
⁵⁶ Barta 1995, 7.

⁵⁷ Gutkas 1985, 38. Vö. Gutkas-Zöllner 1988.

⁵⁸ Galavics 1986, 131.

⁵⁹ Gutkas 1985. közli a bécsi Kunsthistorisches Museumban őrzött érmék képeit. Vö. Frey 1907.

⁶⁰ Egy internetes képarcívum ugyancsak tartalmaz szerző nélküli képet a zentai csatáról (Battle of Zenta). Vö. Hulton archive: www.istockphoto.com.

újabb ágakat is hajtott.⁶² Bálint Sándor tovább szinte kegyhelyek egész vonalát látja Péterváradtól Újlakon (a Kapisztrán sirja által megszentelt ferences kegyhelyen) át Szottinig és a Duna–Dráva-torkolat mentén fekvő Almásig. Mindezek a kultuszhelyek a XVIII. században teljes természetességgel feledtethették el a zentai csata és a pócsi kegykép kapcsolatát. Olyannyira, hogy maga a piarista Ugróczi Ferenc is, amikor megírja a zentai csata történetét, latin és német nyelvű forrásai között csak történetieket és hadtörténetieket használ; az ő kezébe a jelek szerint már nem kerülhetett semmi azokból a művekből, amelyek a XVII. század végén a kultuszteremtés eszközei voltak.

(7.)

Másik hipotézisem, hogy magán Máriapócson és a görög katolikusok körében is kissé háttérbe szorult, elhomályosult ez a történeti emlék. Amikor 1836-ban Jordánszky Elek kiadta ismert könyvét a Mária-kegyképekről, abban Máriapócsnál nincs megemlítve a zentai csata vagy a törökverő herceg.⁶³ Újabb példaként ugyanerre idézhetem a *Magyar Katolikus Lexikon* szócikkét is.⁶⁴ Amikor ez a kapcsolat újra előkerül, akkor már *mint történet* kerül elő újból. A kegyhely bazilita atyák által írt, és a negyvenes évekig bezárólag többször kiadott ismertetőjéből a történet részletes elmondása nem hiányzik, nem nélkülözve a didaktikus és buzdító célzatot: „Amint a hagyomány tartja, Eugen fővezér is hallott a csodálatos pócsi képről. Amint vallásos lelke előtt felrajzolódott – vesztett csata esetén – a keresztény Európa pusztulása, a török seregek pogány dúlásai, a keresztény erkölcsök szörnyű rombolása s ennek nyomán a tengernyi bánat és könny, keresztény nagy lelke önkéntelenül Bécs felé fordult. Annak képe felé, Aki magyar földön rengeteg hadi nép tanyáján, Pócson sűrű könnyeket hullatott. Ezekre a könnyekre kérte Eugen a Magyarok Nagyasszonyát, hogy mentse meg Magyarországot s vele együtt a keresztény Európát a bánat kiapadhatatlan könnyeitől. A török sereg roppant nagy volt, a keresztény kicsi. Emberileg az aránytalan túlerővel szemben csak a keresztény sereg lehetett a vesztes fél. Eugén azonban imádkozott, s vele együtt Bécs a pócsi könnyező Szűz Máriához.”⁶⁵ A *történetként* való előadásmód szövegében inkább egyfajta legendás hitelességre tart igényt, semmint valódi történeti ismeretre. Később a történetet Szalontai Barnabás már nem vette bele a Tájak–Korok–Múzeumok sorozat kis füzetébe (noha az előbbi

- ⁶¹ Bálint 1944.; Bálint 1981.; Bálint 1983.; Bálint–Barna 1994.
⁶² Bálint 1944.
⁶³ Jordánszky 1836.
⁶⁴ Könyező Mária. In *Magyar Katolikus Lexikon*. Vö. www.lexikon-katolikus.hu.
⁶⁵ *Máriapócs*, 1941, 7.

füzetet ő is használta).⁶⁶ Ugyancsak nem említi az Észak-Amerikába került bazilita szerzetes, Skinta József sem Mária-pócsról készült ismertetőjében.⁶⁷

Voltaképpen az elhomályosulásnak ez az oldala is érthető. A bécsi kegykép kultusza külön útra tért, voltaképp arról is elfeledkeztek, hogy Bécsbe távolabbról érkezett a kép. Ezt fejezi ki, hogy még szakkönyvben is eltévesztik, hol is kell Pócsot keresni, Kárpátaljára, „Russland”-ba teszik el,⁶⁸ nevét a legkülönbébb módokon írják le. Másolatai a bécsi kultusz nyomán osztrák és német nyelvterületen terjedtek el számos helyen, mint Ausztriában Altenfehd, Ginzendorf, Rastenfeld, Stranzendorf, Telfs, Németországban Kindsbach, Passau, Vornbach, Svájcban Camp, Siebeneich.⁶⁹ A kegykép olasz környezetben is tiszteletnek örvend: Carlo Ruzzini, aki a XVII. század végén Bécsben volt velencei követ, és részvevője volt a karlócai béketárgyalásoknak 1699-ben, továbbá tanúja volt a kegykép Bécsbe vitelének és kultuszának, saját maga számára másolatot készíttetett róla, és 1717-ben kápolnát építtetett a tiszteletére Maseradában, szárazföldi birtokán. 1722-ben itt is Mária-jelenés volt, s ettől kezdve lett vége a képkultusz törökellenes hangsúlyának.⁷⁰ A bécsi tiszteletnek manapság is megnyilvánuló kifejezése pl. a december 8-i körmenet, amikor a képet Schönborn érsek vezetésével körülhordozták a belvárosban, a tél ellenére négyezres hívősereg és az egyházmegye minden részéből érkezett ötszáz ministráns jelenlétében.⁷¹

A Pócsra került színvonalas másolat (amely voltaképp az első könnyezés történetét is megörökítette, alighanem a tanúvallomásos ismeretében⁷²) 1715-ben újra könnyezett,⁷³ majd 1905-ben harmadszor is. Az újabb csodák révén a pócsi másolat immár előlépett eredetivé, és elszakadván a Bécsbe került eredetitől, új életet kezdett – a szimbolikus szférában is.⁷⁴ Ennek az „új eredetinek” immár nem volt köze sem Zentához sem a csatához, sem a Habsburgokhoz, továbbá egyre kevésbé volt köze ahhoz a képhez, amelyet a császárvárosban őriztek. Milyen érdekes, hogy ezeket a kegykép *második és harmadik* könnyezésének nevezik, ezzel mintegy nyelvi azonosítva két képet egymással, a bécsi eredetit és a pócsi másolatot, mely utóbbi éppen a két könnyezés révén válhatott új eredetivé. A pócsi kegykép hazai, helybeli tisztelete egyértelműen a hazai és tágabb környezetben élő, több nemzetiségre kiterjedő görög katolikusságot érinti, akiknek számára már nem jelent releváns vonatkoztatási pontot sem Bécs és az ott ünnepelt hadvezérek, sem Zenta és az ott lefolyt győztes csata a török ellen. A pócsi világ teljes egészében más világ, a bizánci

■

⁶⁶ Szalontay 1982.

⁶⁷ Skinta 1971. A szerző másik könyvét ilyen szempontból nem volt módomból végigtanulmányozni: Stephen J. Skinta OSBM: *The Shrine of our weeping Mother of Mariapocs and the Mission of the basilian Fathers of Mariapocs*. Millo Printing Co., New York.

⁶⁸ Aurenhammer 1956.

⁶⁹ Imfeld 2004.; vö. Terdik 2005.

⁷⁰ Terdik 1999. A „Győzelem Madonnája” név kétszáz évvel később, a Piave környéki első világháborús olasz győzelmek után változott meg „Győzelmek Madonnájá”-ra.

⁷¹ www.stephanscom.at./news/0/articles/2006/

görög liturgia keretei között épült ki, felvonultatva annak minden gazdaságát és szépségét. (12. kép)

Összefoglalásul elmondhatjuk, hogy az egykori Habsburg Birodalom három pontján: Zentán, Máriapócson és Bécsben más-más szövegkörnyezetben igencsak másként alakult a történeti emlékezet és annak idők során át- meg átalakuló szimbolizációja. Idők során elvált egymástól e három. A bécsiek a magukénak érznek és ekként tisztelnek egy régi Mária-ikont, amelynek csak a „származása” pócsi, anélkül, hogy ennek tartalmával bárki tisztában lenne. Máriapócs egy regionális és európai kisugárzású görög katolikus központ lett; Zenta pedig vallási tartalmakat nélkülözve emlékezik meg immár csaknem kétszáz éve egy sorsdöntő törökellenes győzelemről. Egy- más után következik az időben egy új gondolat megalkotása régi előképekre támaszkodva; ennek hatásos kidolgozása és terjesztése, majd a megalkotott hagyomány megszakadása, a feledés és végül az emlékeztetés keretei között megvalósuló újraélesztés.

⁷² Hernády Szilvia, aki 2005-ben restaurálta a máriapócsi ikont a Nemzeti Galériában a harmadik könnyezés jubileuma alkalmából meghozott döntések következtében, a *Mária könnyei* c. filmben magyarázta el ezt az összefüggést. (Rendezte: Zsigmond Dezső, szerkesztő-riporter: Mohay Tamás, operatőr: Mohi Sándor. Dunatáj Alapítvány, 2007).

⁷³ *Igaz beszéd... 1776.*

⁷⁴ Szavicskó 1987.; Janka 2004.; Ivancsó 2005.

■ ■ ■

■

■ ■ ■

***

■

...

■

Vertical line on the left side of the page.

Small black square at the bottom left.

Small black square at the bottom right.

...

■

12. A mai pócsi kegykép, 2005. Mohay T.

IRODALOMJEGYZÉK

- Andruskó Károly 2003. *A zentai csata képe*. Előszó: Hajnal Jenő. Zenta, Thurzó Lajos Művelődési Központ.
- Aurenhammer, Hans 1956. *Die Mariengnadenbilder Wiens und Niederösterreich in der Barockzeit. Der Wandel der Ikonographie und ihrer Verehrung*. Österreichische Museum für Volkskunde Wien.
- Balassy Ildikó 1995. A zentai Eugen-szobor regénye. In Barta László – Balassy Ildikó: *A zentai csata*. Zenta, Dudás Gyula Múzeum- és Levéltárbarátok Köre, /Zentai Monográfia Füzetek, 37./, 25–51.
- Bálint Sándor 1944. *Sacra Hungaria. Tanulmányok a magyar vallásos népelet köréből*. Kassa, Veritas.
- Bálint Sándor 1981. *A hagyomány szolgálatában. Összegyűjtött dolgozatok*. Budapest, Magvető Könyvkiadó.
- Bálint Sándor 1983. *Szeged-Alsóváros. Templom és társadalom*. Budapest, Szent István Társulat.
- Bálint Sándor – Barna Gábor 1994. *Búcsújáró magyarok. A magyarországi búcsújárás története és néprajza*. Budapest, Szent István Társulat.
- Barta László 1995. Az 1697. évi zentai csata a spanyol államtanács irataiban. In Barta László – Balassy Ildikó: *A zentai csata*. Zenta, Dudás Gyula Múzeum- és Levéltárbarátok Köre, /Zentai Monográfia Füzetek, 37./, 3–23.
- Bartha Elek 2003. Máriapócs szakrális tájformáló szerepe. In Viga Gyula – Holló Szilvia Andrea – Cs. Schwalm Edit szerk. 2003. *Vándorutak – múzeumi örökség. Tanulmányok Bodó Sándor tiszteletére 60. születésnapja alkalmából*. Budapest, 197–201.
- Belme László 1997. *Az Istenszülő pócsi kegyképezének csodatevő könnyezése 1696. november 4. – december 8. A 300 éves máriapócsi kegykép története a levéltári források tükrében*. Budapest, /Hajdúdorogi Görög Katolikus Püspöki Levéltár kiadványai 1./
- Bodor Géza 1972. A zentai csata a szájhagyományban. *Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei*, 1972. április, 225–230.
- Dudás Gyula 1885. *A zentai csata*. Zenta, Schwarcz Sándor.
- Dudás Gyula 1896. *A bácskai és bánási szerbek története a XVI. és XVII. században*. Zombor, Bittermann Nándor és Fia.
- Fábrí Jenő 1967. *Szenta a török uralom alatt*. Zenta.
- Frey Imre 1907. A zentai csata emlékérméi. *Numizmatikai Közlöny*, VI. 1. lásd *Művészet*, 1907. 1. szám, 66–72. <http://www.epa.hu/00000/00009/00031/066-072-kronika.htm>.

- Galavics Géza 1986. *Kössünk kardot az pogány ellen. Török háborúk és képzőművészet*. Budapest, Képzőművészeti Kiadó.
- Galavics Géza 2000. Ősök, hősök, szent királyok. In Mikó Árpád – Sinkó Katalin szerk. 2000. *Történelem-kép. Szemelvények a múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon*. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, 63–72.
- Gereben Ferenc 2001. A vajdasági magyarok nemzeti és nyelvi identitása. *Kisebbségkutatás*, 11. évf. 3. (2001) sz. <http://www.epa.hu/00400/00462/00011/12.htm>.
- Gutkas, Karl (hrsg.) 1985. *Prinz Eugen und das barocke Österreich*. Salzburg–Wien, Residenz Verlag.
- Gutkas, Karl – Zöllner, Erich (hrsg.) 1988. *Prinz Eugen und seine Zeit*. Wien, Österreichischer Bundesverlag.
- Hajnal Jenő – Pejnik Attila 1997. *A zentai csata 1697–1997. A képzőművészeti pályázat eredményeinek kiállítása*. Városi Múzeum, Zenta, 1997. november 22. – december 15.
- Igaz beszéd...1776. Igaz beszéd a második pócsi Szűz Szent Mária képének sírása és könnyezése felől...* Kassa, Fűskuti Landerer Ferenc betűivel.
- Imfeld, Karl 2004. A máriapócsi könnyező kegykép másolatainak elterjedése. In Kocsis Éva szerk. 2004. *A Görögkatolikus Szemle Kalendárium a 2005-ös esztendőre*. [Lukács Imre fordítása]. Nyíregyháza, 73–86.
- Ivancsó István 1996. „Üdvözlégy Istennek Szeplőtelen Jegyese!” *Az Akatizthosz himnusz*. Nyíregyháza, Örökségünk Kiadó.
- Ivancsó István szerk. 2005. „Téged jöttünk köszönteni”. *A máriapócsi kegykép harmadik könnyezésének centenáriuma alkalmából rendezett nemzetközi konferencia anyaga*. Nyíregyháza.
- Janka György 1996. Az első pócsi kegykép története és irodalma. *Athanasiana*, 3. sz. 25–38.
- Janka György 2004. Az 1905. évi máriapócsi könnyezés története. In Kocsis Éva szerk.: *A Görögkatolikus Szemle Kalendárium a 2005-ös esztendőre*. Nyíregyháza, 44–50.
- Jordánszky Elek 1836. *Magyarországban s az ahhoz tartozó Részekben lévő boldogságos Szűz Mária kegyelem Képeinek rövid leírása*. Pozsony, Belnay örökösének betűivel.
- Knapp Éva 1996. „Abgetrockene Thränen. A pócsi Mária-ikon bécsi kultuszának elemei 1698-ban. In *Máriapócs 1996 – Nyíregyháza 1996. Történelmi konferencia a máriapócsi Istenszülő-ikon első könnyezésének 300. évfordulójára*. Nyíregyháza, 61–77.
- Kovacsev Olga 2006. *Eisenhut*. Szabadka.

- Köpeczi Béla 1976. *Magyarország a kereszténység ellensége*. Budapest, Gondolat Könyvkiadó.
- Máriapócs 1941. *A kegyhely történetének rövid ismertetése*. Máriapócs, Szent Bazil-Rend kiadása.
- Máriapócs 1996 – Nyíregyháza 1996. *Történelmi konferencia a máriapócsi Istenszülő-ikon első könnyezésének 300. évfordulójára*. Nyíregyháza.
- Marosi Ernő 2000. A magyar történelem képei. A történetiség szemléltetése a képzőművészetekben. In Mikó Árpád – Sinkó Katalin szerk. 2000. *Történelem-kép. Szemelvények a múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon*. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria, 11–33.
- Mikó Árpád – Sinkó Katalin szerk. 2000. *Történelem-kép. Szemelvények a múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon*. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria.
- Pejin Attila 1997. *A zentai csata olvasókönyve. Dokumentumválogatás a Fogyó félhold árnyékában című művelődéstörténeti vetélkedőhöz*. Zenta, Thurzó Lajos Művelődési Központ.
- Pejin Attila 2001. *A zentai csata emlékezete. Az állandó kiállítás katalógusa*. Zenta, Thurzó Lajos Művelődési Központ.
- Pejin Attila 2006. *A Dudás család krónikája*. Zenta, Thurzó Lajos Művelődési Központ.
- Puskás Bernadett 1995. A máriapócsi kegytemplom és bazilita kolostor. *Művészettörténeti Értesítő*, 1995. 3–4. sz. 169–191.
- Skinta István 1971. *Máriapócsi zárándokájtatosság*. New Jersey, Matawan.
- Soltész Mihályné 1996. *Máriapócs. Válogatott bibliográfia*. Nyíregyháza, Örökségünk Kiadó.
- Szalontai Barnabás 1982. *Máriapócsi kegytemplom*. Budapest, /Tájak–Korok–Múzeumok Kiskönyvtár/
- Szavicskó János 1987. Az „Ékes Virágoszál” kegyhelye: Máriapócs. In Timkó Imre szerk.: *A Hajdúdorogi Bizánci Katolikus Egyházmegye jubileumi emlékkönyve 1912–1987*. Nyíregyháza, 92–102.
- Szavojai Jenő herceg é. n. Tudósítás a zentai csatáról. In Keresztúry Dezső szerk. *A német irodalom kincsháza*. Budapest, 96–98.
- Szilárdfy Zoltán 1994. *A magyarországi kegyképek és szobrok tipológiája és jelentése*. Budapest, Szent István Társulat.
- Szilárdfy Zoltán 2000. A török háborúk emléke barokk szentképeken. In Mikó Árpád – Sinkó Katalin szerk.: *Történelem-kép. Szemelvények a múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon*. Budapest, Magyar Nemzeti Galéria.

- Szilárdfy Zoltán – Knapp Éva – Tüskés Gábor 1987. *Barokk kori kisgrafikai ábrázolások magyarországi búcsújáráshelyekről*. Budapest, Egyetemi Könyvtár.
- Szita László 1993. A könnyező madonna a török háborúkban. *Görögkatolikus Szemle Kalendáriuma*, 1993. sz. 42–53.
- Szita László – Seewann, Gerhard szerk. 1997. *A legnagyobb győzelem (Dokumentumok az 1697. évi török elleni hadjárat és a zentai csata történetéhez)*. Pécs – Szigetvár, Magyar Történelmi Társulat Dél-dunántúli Csoportja – Szigetvári Várbaráti Kör.
- Szloboda János szerk. 2000. *Zenta monográfiája*. Zenta, Dudás Gyula Múzeum- és Levéltárbarátok Köre.
- Terdik Szilveszter 1999. „Madonna delle Vittorie”, a pócsi Mária tiszteletéről Venetóban. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 11. évf. 1–2. sz. 153–164.
- Terdik Szilveszter 2005. A pócsi Szűzanya kegyképének másolatai. In Ivancsó István szerk. 2005. „Téged jöttünk köszönteni”. *A máriapócsi kegykép harmadik könnyezésének centenáriuma alkalmából rendezett nemzetközi konferencia anyaga*. Nyíregyháza.
- Tóth István 1980. *A zentai csata*. Ada, Adai Művelődési Központ.
- Ugróczi Ferenc 1816. *Zentai ütközet*. Szegeden, Grün Orbán betűivel.
- Zsigmond János 2003. A farkasréti régi katonatemető. *Budapesti Negyed*, 40–42. sz. <http://www.epa.hu/00000/00003/00030/zsigmond.html>.

